

Міністерство освіти і науки України
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»
Навчально-науковий інститут бізнесу і фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи, страхування та
електронних платіжних систем

ТЕОРІЯ

ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

Методичні рекомендації

для семінарських (практичних) занять і
самотійної роботи здобувачів вищої освіти
економічних спеціальностей

Кам'янець-Подільський, 2022

Рецензенти:

РУДИК В.К., д-р екон.наук, завідувач кафедри фінансів, банківської справи, страхування та електронних платіжних систем ЗВО «ПДУ»

АНДРЕЙЦЕВА І.А., канд.екон.наук, доцент кафедри менеджменту КПНУ імені Івана Огієнка

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою ЗВО «ПДУ»
Протокол № 7 від 25 жовтня 2022 р.*

Гайбура Ю.А.

Методичні рекомендації для семінарських (практичних) занять і самостійної роботи здобувачів вищої освіти економічних спеціальностей, Кам'янець-Подільський : ЗВО «ПДУ», 2022. 60 с.

Методичні рекомендації для практичних, семінарських занять і самостійної роботи підготовлено відповідно до програми навчальної дисципліни «Теорія економічного аналізу», яка включена до навчального плану підготовки бакалаврів економічних спеціальностей. Містять завдання для практичних і семінарських занять з кожної теми, визначення основних категорій дисципліни. Наведено питання для контролю та самопідготовки студентів та рекомендовано перелік літературних джерел.

Для здобувачів вищої освіти економічних спеціальностей.

© Гайбура Ю.А., 2022
@ ЗВО «ПДУ», 2022

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Розділ I. Сутність та значення економічного аналізу.....	5
Тема 1. Економічний аналіз і його роль в системі управління підприємством.....	5
Тема 2. Предмет, зміст, завдання та об'єкти економічного аналізу.....	7
Тема 3. Види і напрями економічного аналізу.....	12
Розділ II. Методи, прийоми та факторні дослідження в системі економічного аналізу.....	15
Тема 4. Метод та прийоми економічного аналізу.....	15
Тема 5. Факторні дослідження в системі економічного аналізу.....	25
Тема 6. Аналіз резервів підвищення ефективності господарської діяльності.....	29
Розділ III. Організація та інформаційне забезпечення економічного аналізу.....	32
Тема 7. Інформаційне забезпечення аналітичних досліджень в економічному аналізі.....	32
Тема 8. Організація та етапи економічного аналізу.....	35
Тема 9. Історія, проблеми і перспективи розвитку економічного аналізу.....	39
Орієнтовна тематика рефератів та есе.....	41
Термінологічний словник.....	43
Список використаних і рекомендованих джерел.....	54

ПЕРЕДМОВА

Інтенсивний розвиток економіки, розширення та ускладнення економічної діяльності, збільшення кількості інформації, яку необхідно врахувати під час розробки управлінських рішень, потребує істотного вдосконалення системи управління на всіх рівнях економіки.

Оволодіння теорією, методологією та методикою економічного аналізу необхідне в практичній діяльності кожному економісту (плановику, фінансисту, бухгалтеру, маркетологу, аудитору, ревізору), керівнику будь-якого рівня, а також інвестору, акціонеру чи конкуренту. Уміння користуватися ними зміцнює й удосконалює економічне мислення, переводить його в конкретно-практичну площину.

Основною метою викладання дисципліни “Теорія економічного аналізу” є здобуття студентами цілісних і системних знань з теоретичних основ економічного аналізу, його методу та методики, використання економіко-статистичних і економіко-математичних методів аналізу, інформаційного забезпечення і організації економічного аналізу, а також методології та методичних основ комплексного аналізу діяльності підприємства.

Ґрунтуючись на матеріалах інших економічних наук і значною мірою узагальнюючи здобуті раніше студентами знання, дисципліна “Теорія економічного аналізу” допоможе сформувати аналітичне мислення, розвинути уміння і навички технології пізнання об’єктивної дійсності, зокрема діяльності економічних об’єктів, окремих економічних явищ і процесів, а також використання аналітичних інструментаріїв для об’єктивного оцінювання різноманітних економічних ситуацій, вироблення і обґрунтування оптимальних управлінських рішень, у тому числі розв’язання комплексних економічних проблем на підприємстві, в галузі тощо, сформувати навички якомога повнішого виявлення та використання резервів підвищення ефективності діяльності економічного об’єкта.

Розділ 1. Сутність та значення економічного аналізу.

Тема 1. Економічний аналіз і його роль в системі управління підприємством

Методичні поради до вивчення теми

Економічний аналіз – це наука, що вивчає економічні явища й процеси, що відбуваються на підприємстві, дає їм об'єктивну оцінку й виявляє резерви для поліпшення виробничої й фінансової діяльності підприємства.

Економічний аналіз – спеціальна галузь знань, становлення якої як науки визначене об'єктивними передумовами і потребами, характерні для виникнення будь-якої нової галузі науки. Для економічного аналізу як науки пріоритетною є практична потреба розв'язання сучасних проблем економіки на макро- чи мікрорівнях.

Економічний аналіз як наукова дисципліна – це система спеціальних знань, пов'язана з дослідженням існуючих економічних процесів і господарських комплексів, темпів, пропорцій, а також тенденцій розвитку, виявленням глибинної їх суті і причин, що спричиняють різні відхилення від запланованих показників, договірних зобов'язань, виробничих потужностей, і об'єктивною оцінкою їх виконання.

Основними принципами економічного аналізу є: науковість, системність, комплексність, періодичність, достовірність, оперативність, дієвість, ефективність.

У системі методів управління виробництвом аналіз діяльності підприємств дає можливість здійснювати контроль за виробництвом, економічно обґрунтовувати управлінські рішення, виявляти і більш повно використовувати резерви виробництва. Вирішенню цих завдань сприяє отримана у результаті аналізу економічна інформація щодо діяльності підприємств, їхніх об'єднань та структурних підрозділів.

Потреба у проведенні економічного аналізу виникає на таких стадіях прийняття рішень, як попереднє вивчення господарських явищ і процесів, аналіз реального стану діяльності господарства, вибір варіантів господарських

процесів, оцінювання відповідності економічного аспекту в опрацьованих варіантах рішень іншим аспектам управління, узагальнення результатів аналізу, обґрунтування управлінських рішень.

Становлення науки викликане практичною потребою суспільства, а також пов'язано з розвитком самої науки в цілому і її окремих галузей. Диференціація наук не передбачає повного відокремлення науки передбачає взаємозв'язок між групами наук і окремими науками. Економічний аналіз знаходить свої місце в будь-якій економічній і суміжній з економікою науці та будь-якій практичній діяльності в галузі економіки.

Поглиблення аналітичної роботи на різних рівнях економічної системи зумовили необхідність інтеграції розрізнених форм економічного аналізу, характерних для облікової науки (статистики, планування), науки управління(менеджменту). Саме функціональна диференціація науки управління зумовила необхідність виділення економічного аналізу як для обґрунтування та оцінки управлінських рішень, так і для реалізації завдань інших функціональних систем знань (планування, обліку, контролю тощо).

Виникнення економічного аналізу на межі таких наук як економіка, фінанси, маркетинг, менеджмент, бухгалтерський облік, статистика спричинило те, що без знань з економічних дисциплін неможливо провести глибокі аналітичні дослідження. Тісні та зворотні зв'язки економічного аналізу із менеджментом, маркетингом, плануванням, для яких він є певною методологічною базою, елементом методики.

Семінарське заняття

1. Поняття та значення економічного аналізу.
2. Економічний аналіз як галузь економічної науки.
3. Принципи економічного аналізу.
4. Економічний аналіз і його роль в управлінні виробництвом.

Питання для контролю та самопідготовки

1. Суть економічного аналізу.
2. Охарактеризувати аналіз як спосіб розвитку економічного мислення.

3. Пояснити сутність діалектичного тандему “аналіз-синтез”.
4. Назвати та охарактеризувати, за допомогою яких методів пізнання відбувається перехід від аналізу до синтезу.
5. Розкрити зміст економічного аналізу.
6. Назвати та пояснити принципи економічного аналізу.
7. Вказати, яке місце і роль аналізу в системі управління підприємством.
8. Розкрити зв’язок економічного аналізу з іншими дисциплінами.

Тема 2. Предмет, зміст, завдання та об’єкти економічного аналізу

Методичні поради до вивчення теми

Зміст і завдання економічного аналізу залежать від соціально-економічного устрою, в умовах якого функціонує підприємство. В одержавленій адміністративно-командній економіці головними в економічному аналізі були оцінка виконання підприємствами планових завдань (головним чином, кількісних показників виробництва та реалізації продукції), що централізовано затверджувалися, та визначення відповідності господарської діяльності підприємств економічній стратегії панівної політичної партії. В ринковій економіці зміст і завдання аналізу докорінно змінюються адекватно змінам, які відбуваються у характері та цілях господарської діяльності підприємств – суб’єктів підприємницької діяльності будь-якої форми власності та організаційно-правової форми функціонування.

Зміст економічного аналізу становить комплексне та взаємопов’язане дослідження процесів і явищ господарської діяльності підприємств та їх структурних підрозділів, визначення на цій основі причинно-наслідкових зв’язків і тенденцій розвитку з метою обґрунтування та оцінки ефективності управлінських рішень.

Основні функції економічного аналізу

Оцінювальна. Визначення відповідності стану економічної системи її цільовим параметрам функціонування та потенційним можливостям.

Діагностична. Встановлення причинно-наслідкових змін економічної системи у кількісному і якісному вимірюванні, впливу факторів на цю зміну і розвиток.

Пошукова (прогнозна). Виявлення невикористаних резервів та потенційних можливостей зміни та розвитку економічної системи, обґрунтування механізмів їх мобілізації.

Зміст економічного аналізу визначають його **завдання**, основні з яких наступні:

№ з/п	Завдання	Зміст завдань
1.	Підвищення науково-економічної обґрунтованості цільових програм, бізнес-планів, нормативних планів, прогнозів і нормативів (в процесі їх розробки); сприяння покращенню системи планування, менеджменту	Досягається здійсненням детального ретроспективного економічного аналізу; побудова тимчасових рядів за значний період дозволяє встановити певні економічні закономірності в господарському розвитку. Ретроспективний і поточний аналіз завершуються перспективним (прогнозним) аналізом, що є основою для розрахунку прогнозних показників. Отже, бізнес-плани, прогнози детально обґрунтовуються необхідними економічними розрахунками.
2.	Об'єктивне та всебічне дослідження та оцінка виконання планів і дотримання нормативів	За даними обліку і звітності здійснюється контроль виконання встановлених бізнес-планів і дотримання нормативів.
3.	Визначення економічної ефективності використання ресурсного потенціалу(окремо та в сукупності); сприяння впровадженню в практику роботи підприємства науково-технічних розробок і провідних методів господарювання	Окремо досліджується ефективність використання засобів і предметів праці (будівель і споруд, технологічного обладнання, інструментів, сировини і матеріалів); робочої сили (за чисельністю і професійним складом працівників, основного, додаткового, обслуговуючого персоналу, продуктивності праці тощо); фінансових

4.	Об'єктивна і всебічна оцінка роботи підприємства і його підрозділів за певні проміжки часу	ресурсів у їх сукупності (тобто власних і залучених, основних і оборотних) Проводиться виявлення позитивних і негативних чинників, що впливають на роботу об'єкта, який аналізується, визначення кількісного розміру їх дії; підготовка даних щодо перспективи розвитку на наступні періоди.
5.	Виявлення і вимірювання внутрішніх резервів (на всіх стадіях виробничого процесу)	Дійсна користь економічного аналізу полягає у виявленні невикористаних резервів на всіх стадіях виробничого процесу; в порівнянні з досягнутим рівнем, збільшення випуску продукції та підвищення її якості, поліпшення використання виробничих ресурсів і зниження собівартості продукції, підвищення рентабельності та збільшення прибутку підприємства; розробці заходів щодо їх використання
6.	Обґрунтування оптимальності управлінських рішень	Успіх господарської діяльності на всіх рівнях управління залежить від своєчасно прийнятих ефективних управлінських рішень. Прийняти правильне управлінське рішення, виявити його раціональність і ефективність можна на підставі попереднього економічного аналізу

Предметом економічного аналізу є діяльність підприємств і їх підрозділів, а також інших господарських формувань, спрямованих на досягнення максимальних результатів за мінімальних витрат.

Отже, предмет економічного аналізу включає:

- економічні процеси, які відбуваються в результаті господарсько-фінансової діяльності;
- причинно-наслідкові зв'язки, які визначають використання всіх видів ресурсів та результати діяльності;
- резерви та шляхи підвищення ефективності діяльності та зміцнення конкурентоспроможності підприємств.

Звідси, об'єктами економічного аналізу є всі сторони діяльності підприємства, а саме:

- обґрунтованість бізнес-планів;
- матеріально-технічне забезпечення;
- організаційно-технічний рівень виробництва;
- виробництво та реалізація продукції;
- використання ресурсів;
- конкурентоспроможність продукції;
- витрати на виробництво та реалізацію;
- фінансові результати;
- фінансовий стан;
- ринок товарів та місце підприємства у ринковому середовищі.

Економічні показники – важливий інструмент оцінки планування та управління діяльністю підприємств.

В економічному аналізі використовують показники:

- щодо завдань, договірних зобов'язань, прогнозованих даних, плану;
- звітності;
- обліку;
- вибіркових спостережень;
- аналітичних досліджень.

Класифікація економічних показників

1) За економічними змістом явищ і процесів: кількісні і якісні

2) За характером відображення аналізованих процесів: натуральні, вартісні, трудові.

3) За способом виміру: абсолютні і відносні.

4) За ступенем охоплення: загальні і часткові (специфічні).

5) За місцем у причинно-наслідкових зв'язках: результатні і факторні.

6) За способом формування: нормативні, планові, договірні, облікові, звітні, аналітичні.

Система показників – це впорядкована їх множина, в якій кожен показник дає кількісну чи якісну характеристику певної сторони господарської

діяльності, має властивості звітності і подільності, пов'язаний з іншими показниками, але не дублює їх.

Виділяють десять підсистем показників:

1. Показники організаційно-технічного рівня розвитку підприємства.
2. Показники постачання.
3. Показники виробництва.
4. Показники збуту.
5. Показники використання засобів виробництва.
6. Показники використання предметів праці.
7. Показники використання трудових ресурсів.
8. Показники собівартості продукції.
9. Показники прибутку і рентабельності.
10. Показники фінансового стану підприємства.

Семінарське заняття

1. Зміст, функції та завдання економічного аналізу.
2. Предмет і об'єкти економічного аналізу.
3. Система показників, які використовуються в аналізі.

Питання для контролю та самопідготовки

1. Охарактеризувати предмет та об'єкти економічного аналізу.
2. Пояснити, хто відноситься до суб'єктів економічного аналізу.
3. В чому полягає зміст економічного аналізу господарської діяльності?
4. Охарактеризувати основні функції економічного аналізу.
5. Вказати завдання, що постають перед економічним аналізом.
6. Показники, які використовуються в економічному аналізі.

Тема 3. Види і напрями економічного аналізу

Методичні поради до вивчення теми

В аналітичній практиці використовуються різноманітні види економічного аналізу залежно від строків проведення, об'єктів і суб'єктів, змісту аналітичних програм та інших показників та інших показників. Розглянемо основні види аналізу відповідно до їх класифікаційних ознак.

Типологія видів економічного аналізу

За рівнем суспільного виробництва: макроекономічний і мікроекономічний аналіз

За суб'єктами (користувачами) аналізу: внутрішній і зовнішній аналіз

За часом дослідження: стратегічний (попередній, перспективний), оперативний (ситуаційний), ретроспективний (наступний, історичний, послідуєчий), експрес-аналіз

За просторовою ознакою: внутрішньогосподарський і міжгосподарський

За об'єктами управління: техніко-економічний, соціально-економічний, економіко-статистичний, фінансово-економічний, аудиторський (бухгалтерський), економіко-екологічний, маркетинговий, моніторинг

За методикою дослідження: порівняльний, діагностичний, факторний, стохастичний (кореляційний), маржинальний, комерційних ризиків, функціонально-вартісний тощо

За змістом аналізу: комплексний, локальний та тематичний

За повнотою охоплення об'єктів: суцільний і вибірковий

За рівнем автоматизації робіт: ручний, комп'ютеризований, автоматизований.

За часом дослідження (проведення) економічний аналіз поділяють на оперативний (ситуаційний), стратегічний (перспективний) та ретроспективний (наступний, історичний).

За просторовою ознакою можна виділити аналіз внутрішньогосподарський і міжгосподарський.

Техніко-економічний аналіз дає можливість виявити вплив техніки, технології, організації виробництва і управління на ефективність господарювання, на формування результативних показників господарської діяльності.

Економіко-статистичний аналіз вивчає загальні закономірності і тенденції розвитку, масові явища і процеси з метою загальної оцінки діяльності, контролю за цією діяльністю і визначення основних напрямів розвитку. Його здійснюють статистичні органи.

Фінансово-економічний аналіз проводять фінансові служби підприємства, фінансові органи, банки. Основна увага приділяється дослідженню фінансових результатів діяльності підприємства, а саме: прибутковості, рентабельності, виконанню фінансового плану, ефективності використання власного та позикового капіталу, зміцненню фінансової стійкості та платоспроможності.

Аудиторський (бухгалтерський) аналіз – це експертна діагностика фінансового стану підприємства. Його проводять аудитори або аудиторські фірми для оцінки фінансової стійкості підприємства, його платоспроможності, прогнозування фінансового стану, уникнення банкрутства.

Соціально-економічний аналіз проводять економічні служби, соціологічні лабораторії, статистичні органи з метою виявлення соціально-економічного рівня розвитку трудового колективу, а також впливу цього рівня на ефективність господарювання.

Економіко-екологічний аналіз проводять служби охорони навколишнього середовища. Досліджує взаємодію екологічних та економічних процесів, пов'язаних зі збереженням і покращенням довкілля та витратами на екологію.

Маркетинговий аналіз проводиться службами маркетингу підприємства для дослідження ринків збуту продукції, її конкурентоспроможності, попиту та пропозиції, комерційного ризику, цінової політики.

Моніторинг, як вид аналізу, означає постійне і безперервне дослідження функціонування новацій у конкретному середовищі господарського механізму.

Функціонально-вартісний аналіз (ФВА) відносять до найбільш ефективних видів аналізу діяльності щодо виявлення резервів економії витрат матеріальних, трудових і грошових ресурсів на виробництво продукції.

ФВА проводиться з метою виявлення резервів зниження витрат за рахунок ефективніших варіантів виробництва, кращого співвідношення між споживчою вартістю виробу та витратами на його виготовлення. Він базується на пошуку способів зниження матеріало-, енерго- і трудомісткості продукції.

ФВА є самостійною галуззю знань, проте її можна використовувати як метод в економічному аналізі. Він є складовою частиною системного аналізу, може бути ефективно реалізований лише при використанні ПК.

Семінарське заняття

1. Класифікація видів економічного аналізу.
2. Особливості організації та методика стратегічного, оперативного, ретроспективного аналізу.
3. Особливості внутрішньогосподарського і міжгосподарського аналізу.
4. Суть і мета аналізу за об'єктами управління.
5. Суть і значення функціонально-вартісного аналізу.

Питання для контролю та самопідготовки

1. Типологія видів економічного аналізу.
2. Методика та особливості оперативного аналізу.
3. Особливості основні напрями стратегічного (перспективного) аналізу.
4. Основні аналітичні етапи ретроспективного аналізу.
5. Дати характеристику внутрішньогосподарського і міжгосподарського аналізу.
6. Дати визначення видів аналізу за об'єктами управління.
7. Охарактеризувати функціонально-вартісний аналіз та етапи його проведення.

Розділ II. Методи, прийоми та факторні дослідження в системі економічного аналізу.

Тема 4. Метод та прийоми економічного аналізу

Методичні поради до вивчення теми

Кожна наукова дисципліна має свій предмет та метод дослідження. Термін “метод” походить від грецького “methodos”, що в перекладі означає “шлях до чогось”, тобто знання про те, яким способом, в якій послідовності потрібно розв’язувати ті чи інші завдання. Під **методом** у широкому розумінні слова слід розуміти шляхи, способи та засоби пізнання дійсності, сукупність органічно взаємопов’язаних принципів та прийомів дослідження процесів, явищ і предметів у природі та в суспільному житті.

Під **методом економічного аналізу** розуміють науково обґрунтовану систему теоретико-пізнавальних категорій, принципів, способів та спеціальних прийомів дослідження, що дають змогу приймати обґрунтовані управлінські рішення і базуються на діалектичному методі пізнання.

Основним елементом методики економічного аналізу є його **прийоми і способи**. Серед них виділяють традиційні, які використовуються багатьма дисциплінами для обробки і вивчення інформації, а саме: порівняння, графічний, балансовий, середніх та відносних величин, групування, табличний.

Для вивчення впливу факторів на результати господарської діяльності підприємства та підрахунку резервів в економічному аналізі застосовуються способи детермінованого факторного аналізу (ланцюгові підстановки, абсолютні та відносні різниці, індекси, інтегральні методи, пропорційне ділення), стохастичного факторного аналізу (кореляційний аналіз, дисперсійний аналіз, компонентний аналіз, багатомірний факторний аналіз), оптимізації показників (економіко-математичні методи, програмування, теорія масового обслуговування, теорія гри, дослідження операцій).

Усі прийоми економічного аналізу можна поділити на дві групи: якісні та кількісні. **Якісні прийоми** дослідження не дають числової характеристики явищ, що вивчаються, а тільки відповідають на питання, як досліджувати

економічні процеси, визначають способи підходу до вивчення закономірностей. До **якісних (абстрактно-логічних) прийомів** дослідження відносять: аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, порівняння, евристичні прийоми.

Кількісні прийоми дослідження дають числову характеристику економічних явищ і поділяються на описові та аналітичні.

Аналіз економічних явищ — це абстрактне розумове розчленування цих явищ на складові частини за допомогою логічних висновків та моделювання. Розподіл складного явища на окремі елементи дає можливість пізнати сутність явищ та об'єктів, що досліджуються, визначити внутрішні зв'язки та суперечності. Розчленування загального явища на його складові уможливорює вивчення окремих сторін цього явища, але не створює цілісного уявлення про взаємодію всіх факторів. Тому після розподілу економічної форми на складові та їх глибокої деталізації необхідно відновити єдність досліджуваного явища. Цей зворотний процес абстрактного дослідження одержав назву синтезу, тобто мисленого поєднання окремих сторін явища, пізнання його як єдиного цілого.

Аналіз та синтез доповнюють один одного та утворюють діалектичну єдність.

У тісному зв'язку з аналізом і синтезом перебувають такі абстрактно-логічні прийоми пізнання, як індукція та дедукція. За допомогою цих прийомів вивчаються причинно-наслідкові залежності.

Одним із головних прийомів аналізу є **порівняння**. Порівняння як спосіб дослідження здійснюється через зіставлення одного показника (невідомого) з іншими (відомими) з метою визначення спільних рис або розбіжностей між ними.

В економічному аналізі розрізняють такі **види порівняльного аналізу**: горизонтальний, вертикальний, трендовий, одновимірний і багатовимірний.

Застосовуючи прийом порівняння, можна отримати наступні кількісні аналітичні результати:

- абсолютне відхилення значень порівнюваних параметрів;
- відносне відхилення значень порівнюваних параметрів;
- еластичність зміни.

До евристичних прийомів, або методів активізації творчості, нестандартного мислення відносять зазвичай низку методів генерації варіантів розв'язання проблеми на основі притаманної людині здатності до творчої діяльності. Їх застосовують тоді, коли звичайні рутинні методи, засновані на аналізі минулого досвіду та теперішніх умов, не дають змоги вибрати спосіб вирішення. Особливо широко ці прийоми використовують у стратегічному аналізі для прогнозування розвитку економічної ситуації.

Усі евристичні методи поділяються на дві великі групи — *методи ненаправленого пошуку* («мозкового штурму», «експертних оцінок», «колективного блокнота», «контрольних питань», «асоціацій та аналогій», ділові ігри та ситуації, кібернетичні наради) та *методи направленого пошуку* (морфологічний метод, алгоритм розв'язання винахідницьких задач АРВЗ).

Середні величини (прості арифметичні, зважені арифметичні, середні хронологічні, середні геометричні, середні гармонічні, середні квадратичні) використовуються в аналізі для узагальнюючої характеристики масових однорідних показників (середня заробітна плата робітника, середня чисельність працівників, середня ціна реалізації тощо). Через середню величину характеризують загальний рівень ознаки, що аналізується, коли вона схильна до значних коливань. Обов'язковою умовою для використання способу середніх величин є якісна однорідність сукупності явищ та факторів, що вивчаються.

Під час обчислення середніх величин необхідно враховувати, що вони поділяються залежно від поставлених цілей на дві групи:

- прості середні, обчислені без урахування значущості кожного елемента в загальній сукупності;
- зважені середні, в яких враховано вагу (значущість) досліджуваних елементів.

Рядом динаміки називають часову послідовність значень економічних показників. Це хронологічні (моментні) або часові (інтервальні) ряди значень показника, які дають змогу аналізувати особливості розвитку того чи іншого економічного явища. Ряди динаміки можуть бути побудовані за абсолютними, відносними або середніми величинами.

За допомогою рядів динаміки можна одержати такі дані:

- інтенсивність зміни досліджуваних показників (зростання, зменшення, стабільність);
- середній рівень показника і середню інтенсивність змін;
- тенденції щодо зміни показників.

Одержані дані дають змогу за необхідності прогнозувати характер зміни показника в майбутньому.

Графік — це наочне зображення числової інформації (даних) у формі графічних образів (геометричних знаків, фігур, малюнків та інших графічних засобів).

В економічному аналізі використовують **різні види графіків**. Вони розрізняються за призначенням, способом побудови та графічним зображенням (формою). Побудова різних видів графіків має свої особливості у межах визначених загальних правил.

Балансовий метод — це спеціальний метод порівняння тісно взаємопов'язаних показників за умови функціональної залежності. Використовується для відображення відношень, пропорцій між урівноваженими показниками, підсумки яких мають бути тотожними. Застосування цього методу є доцільним, якщо зв'язок між окремими показниками відображено у формі балансу, тобто рівних підсумків.

Балансовий метод широко використовується в бухгалтерському обліку, статистиці, плануванні.

Розрізняють **основний і допоміжний балансовий методи** економічного аналізу.

Одним із найважливіших методологічних питань в економічному аналізі є визначення величини впливу факторів на зміну результативних показників.

У детермінованому аналізі для визначення впливу факторів на результативні показники використовуються наступні способи: ланцюгових підстановок, абсолютних різниць, відносних різниць, індексний, пропорційного ділення, інтегральний тощо. Перші чотири способи базуються на *принципі елімінування*.

Елімінувати – означає усунути, виключити вплив всіх факторів на величину результативного показника, крім одного. При цьому виходять з умовного припущення про те, що всі фактори змінюються незалежно один від одного: спочатку змінюється один, а всі інші залишаються без зміни, потім змінюється другий, третій і т.д., за умови незмінності інших. Це дає можливість визначити вплив кожного фактора на величину показника, що досліджується, окремо від інших.

Елімінування як спосіб факторного аналізу має суттєвий недолік, оскільки, користуючись ним, доводиться виходити з того, що фактори змінюються незалежно один від одного. Насправді вони змінюються одночасно, у взаємному зв'язку, і від цього взаємозв'язку отримується додатковий приріст результативного показника, який за використання способів елімінування приєднується до одного з факторів, як правило, до останнього. Отже, величина впливу факторів на зміну результативного показника змінюється залежно від місця, на яке поставлений той чи інший фактор в аналітичній моделі.

Щоб позбутися цього недоліку, вдаються до **інтегрального** способу. Використання цього способу уможливорює отримання точніших результатів розрахунку впливу факторів проти способів ланцюгових підстановок, абсолютних та відносних різниць, та уникнення неоднозначної оцінки впливу факторів, бо в цьому разі результати не залежать від місця факторів у моделі, а додатковий приріст результативного показника, який отримано від взаємодії факторів, розподіляється між ними пропорційно ізольованому їхньому впливу на результативний показник.

Іноді для визначення впливу факторів на приріст результативного показника може бути використаний **спосіб пропорційного ділення**. Це стосується тих випадків, коли ми маємо справу з моделями типу $Y = a + b$ та змішаними типу $Y = a + b + c$.

Спосіб часткової участі застосовується, як правило, в комбінованих моделях для оцінки впливу факторів другого або третього порядків. Насамперед визначається частка кожного фактора у загальній сумі їх змін, після чого множиться на загальне відхилення результативного показника.

Семінарське заняття

1. Сутність методу економічного аналізу, його характеристика та методологічна основа.
2. Технічні прийоми економічного аналізу та їх класифікація.
3. Особливості використання прийому порівняння в економічних дослідженнях.
4. Сутність середніх та відносних величин і їх застосування в економічному аналізі.
5. Використання в економічному аналізі рядів динаміки.
6. Застосування групувань в аналітичних дослідженнях.
7. Прийоми елімінування в економічному аналізі.
8. Використання в економічному аналізі способів пропорційного ділення, часткової участі та інтегрального способу.

Питання для контролю та самопідготовки

1. Що розуміють під методом економічного аналізу? Які його основні риси та характерні особливості?
2. У чому полягає суть системного підходу і як він виявляється в економічному аналізі?
3. У чому полягає суть якісних (абстрактно-логічних) та кількісних прийомів економічного аналізу?
4. Які основні абстрактно-логічні прийоми застосовуються в економічному аналізі?
5. Суть прийому “порівняння”. Яких умов порівнянності показників необхідно дотримуватись, користуючись прийомом “порівняння”?
6. Суть, значення та сфера використання евристичних прийомів дослідження.
7. У чому полягає сутність прийомів ”мозкового штурму” та ”експертних оцінок”?
8. Що таке середні та відносні величини, їх види та особливості використання в економічному аналізі?

9. Що таке ряди динаміки? Які показники використовуються для аналізу рядів динаміки? Методика їх розрахунку.
10. Значення та роль графічного способу дослідження в економічному аналізі. Які види діаграм та графіків найчастіше використовуються в економічному аналізі?
11. Які види групувань використовуються в економічному аналізі? Яка методика побудови аналітичного групування?
12. У чому полягає суть балансового способу та сфера його застосування в економічному аналізі?
13. Що таке “елімінування”? Які прийоми відносять до прийомів елімінування?
14. У чому полягає суть та значення способу ланцюгових підстановок? Алгоритм розрахунку цим способом впливу факторів у різних типах моделей.
15. У чому полягає суть та значення способу абсолютних різниць? Яка техніка використання даного способу?
16. У чому полягає суть та значення способу відносних різниць? Яка техніка використання даного способу?
17. У чому полягає суть індексного способу? ? Яка техніка використання даного способу?
18. Суть інтегрального способу. Для аналізу яких факторних моделей його використовують? Техніка використання цього способу.
19. Суть способу пропорційного ділення. Для аналізу яких факторних моделей ним користуються? Техніка його використання.
20. Суть способу часткової участі. Для аналізу яких факторних моделей його використовують? Техніка його використання.

Завдання для практичного заняття

1. Розрахувати та проаналізувати основні показники середньої заробітної плати одного працівника (таблиця 1).

2. Застосовуючи спосіб ланцюгових підстановок на основі даних таблиці 2, розрахувати та проаналізувати вплив факторів на зміну обсягу валової продукції підприємства (двохфакторна та трьохфакторна модель).

3. Застосовуючи спосіб абсолютних різниць на основі даних таблиці 2, розрахувати та проаналізувати вплив факторів на зміну обсягу валової продукції підприємства (трьохфакторна модель).

4. Застосовуючи спосіб відносних різниць на основі даних таблиці 2, розрахувати та проаналізувати вплив факторів на зміну обсягу валової продукції підприємства (трьохфакторна модель).

Таблиця 1. Основні показники динаміки середньої заробітної плати одного працівника за 20__ – 20__ рр.

Рік	Середня зарплата одного працівника, грн	Абсолютний приріст, грн		Темп зростання, %		Темп приросту, %		Абсолютне значення 1 % приросту, грн	
		базисний	звітний	базисний	звітний	базисний	звітний	базисний	звітний
20__	1400	х	х	х	х	х	х	х	х
20__	1900								
20__	2000								
20__	2500								
20__	3200								

Абсолютним приростом називається різниця між наступним та попереднім рівнями ряду динаміки ($x_1 - x_0$).

Темпом зростання називається відношення наступного рівня до попереднього або до будь-якого іншого рівня, що його взято за базу порівняння ($x_1 : x_0$).

Темпом приросту називається відношення абсолютного приросту до базисного рівня [$(x_1 - x_0) : x_0$]. Темп приросту може бути розрахований як різниця між темпом зростання та одиницею (або 100%).

Абсолютне значення одного відсотка приросту розраховується як відношення абсолютного приросту до темпу приросту, який виражений у відсотках.

Таблиця 2. Дані для факторного аналізу обсягу валової продукції

№ 3/ п	Показник	Умовне позначенн я	Базисни й період (за планом)	Звітний період (фактично)	Відхилення	
					Абсолютне (+;-)	Відносне, %
1.	Валова продукція, тис.грн	ВП	2000	2845,4		
2.	Середньоспискова чисельність робітників, чол		100	120		
3.	Кількість відпрацьованих днів одним робітником, дні	Д	250	260		
4.	Середня тривалість робочого дня, год	Т	8	7,6		
5.	Середнього- динний виробіток на одного робітника, грн.	ГВ	10	12		
6.	Середньоденний виробіток продукції на одного робітника, грн. (4x5)	ДВ	80	91,2		
7.	Середньорічний виробіток на одного робітника, грн. (3x6)	РВ	20000	23712		

Двохфакторна модель.

Результативний показник – валова продукція. Необхідно дослідити зміну цього показника під впливом відхилень від базового (планового) рівня таких факторів: 1. Середньоспискова чисельність робітників, чол.

2. Середньорічний виробіток на одного робітника, грн.

$$ВП = ЧР \times РВ$$

Підставляємо значення у формулу.

Трьохфакторна модель.

Результативний показник – валова продукція. Фактори: середньоспискова чисельність робітників, чол.; кількість відпрацьованих днів

одним робітником; середньоденний виробіток продукції на одного робітника, грн.

$$ВП = ЧР \times Д \times ДВ$$

Підставляємо значення у формулу.

Чотирьохфакторна модель.

Результативний показник – валова продукція. Необхідно дослідити зміну цього показника під впливом відхилень від базового (планового) рівня таких факторів: 1) чисельності робітників; 2) кількості відпрацьованих днів; 3) тривалості робочого дня; 4) середньогодинного виробітку.

Вихідна чотирьохфакторна модель матиме такий вигляд:

$$ВП = ЧР \times Д \times Т \times ГВ.$$

Підставляємо значення у формулу.

Завдання для самостійної роботи

1. Абстрактно-логічні прийоми економічного аналізу.
2. Евристичні прийоми дослідження.
3. Використання графічного способу в аналізі господарської діяльності.
4. Балансовий спосіб.
5. Використання в економічному аналізі способів пропорційного ділення і часткової участі.
6. Застосовуючи спосіб ланцюгових підстановок на основі даних таблиці 2, розрахувати та проаналізувати вплив факторів на зміну обсягу валової продукції підприємства (чотирьохфакторна модель).
7. Застосовуючи спосіб абсолютних різниць на основі даних таблиці 2, розрахувати та проаналізувати вплив факторів на зміну обсягу валової продукції підприємства (чотирьохфакторна модель).
8. Застосовуючи спосіб відносних різниць на основі даних таблиці 2, розрахувати та проаналізувати вплив факторів на зміну обсягу валової продукції підприємства (чотирьохфакторна модель).

Тема 5. Факторні дослідження в системі економічного аналізу

Методичні поради до вивчення теми

Фактор – це причина, рушійна сила будь-якого процесу або явища, яка визначає його характер або одну із основних ознак. В економіці фактори – це умови, рушійні сили, необхідні для здійснення господарських процесів, причини, що впливають на результати зміни даних за окремими показниками діяльності.

Під **класифікацією факторів** розуміють розподіл їх за групами залежно від їх загальних ознак, що подаються ранжировано до значення цих ознак, тобто дає можливість точніше оцінити місце та роль кожного фактора у формуванні величини результативних показників.

Класифікація факторів в економічному аналізі:

За економічним змістом – виробничо-економічні та соціально-економічні;

За ступенем впливу на результати роботи – основні й другорядні;

За ступенем залучення резервів – інтенсивні та екстенсивні;

За внутрішнім змістом – кількісні й якісні;

За часом дії – постійні й тимчасові;

За ступенем деталізації – прості й складні;

За ступенем охоплення – загальні й специфічні;

За ступенем дії – першого, другого, ..., n-го порядків;

За характером дії – об'єктивні й суб'єктивні;

За напрямом дії – позитивні й негативні;

За ступенем кількісного виміру впливу – піддаються й не піддаються кількісній оцінці;

За способом визначення впливу – прямі й розрахункові;

За об'єктами маркетингового середовища – демографічні, економічні, природні, науково-технічні, політичні, культурного порядку.

Під *факторним аналізом* розуміють методику комплексного та системного вивчення і вимірювання впливу факторів на величину результативних показників.

Види факторного аналізу:

Детермінований факторний аналіз – це методика дослідження впливу факторів, зв'язок яких з результативним показником має функціональний характер, тобто результативний показник може бути представлений у вигляді добутку або алгебраїчної суми показників, що є факторами детермінованої моделі ($\text{ФОП} = \text{Ч} \times \text{О}$; $\text{П} = \text{ГВ} - \text{С}$).

Стохастичний аналіз – методика дослідження факторів, зв'язок яких з результативним показником, на відміну від функціонального, є неповним, ймовірним і кореляційним. При кореляційній залежності зміна аргументу може дати декілька значень приросту функції залежно від поєднання інших факторів, що визначають цей показник (наприклад, неможливо через формулу (функціонально) показати зв'язок між обсягом прибутку підприємства та середнім рівнем кваліфікації працівників).

Прямий факторний аналіз – передбачає проведення дослідження дедуктивним способом (від загального до поодинокого).

Зворотний факторний аналіз – здійснює дослідження причинно – наслідкових зв'язків методом логічної індукції (від поодиноких, окремих факторів до узагальнюючих).

Одноступеневий факторний аналіз – використовується для дослідження факторів лише одного рівня підпорядкування без їх деталізації на складові частини.

Багатоступеневий факторний аналіз – проводиться деталізація складових елементів з метою дослідження їх впливу.

Статистичний факторний аналіз – використовується при вивченні впливу чинників на результативний показник щодо відповідної дати.

Динамічний факторний аналіз – передбачає дослідження причинно – наслідкових зв'язків в динаміці.

Ретроспективний факторний аналіз – вивчаються чинники зміни результативних показників за минулі роки.

Перспективний факторний аналіз – досліджує вплив факторів на результативні показники в перспективі.

Функціональний зв'язок можна відобразити шляхом використання адитивної, мультиплікативної, кратної або комбінованої (змішаної) моделей.

Адитивний взаємозв'язок використовується у тих випадках, якщо результативний показник є алгебраїчною сумою декількох факторних ознак.

$$Y = a + b + c + \dots + n$$

Приклад: запаси товарів на початок року + обсяг надходження = загальний обсяг реалізації + інше вибуття товарів + запаси товарів на кінець року.

Мультиплікативний взаємозв'язок відображає прямо пропорційну залежність результативного показника від факторів. Мультиплікативні моделі застосовуються якщо результативний показник є добутком декількох факторів.

$$Y = a \times b \times c \times \dots \times n$$

Приклад: виручка від реалізації продукції.

Велике значення в аналізі мають багатфакторні мультиплікативні моделі.

Приклад: обсяг реалізації продукції.

Кратна залежність. Кратні моделі застосовуються якщо результативний показник отримують діленням одного факторного показника на величину іншого.

$$Y = \frac{a}{b}$$

Приклад: трудомісткість, собівартість.

Комбінований (змішаний) взаємозв'язок – поєднання в різноманітних комбінаціях адитивної, мультиплікативної та кратної залежностей:

$$Y = (a + b) \times c; Y = \frac{a}{b + c}; Y = \frac{a \times b}{c}; Y = \frac{a + b}{c}$$

Способи факторного аналізу:

Детермінований факторний аналіз – ланцюгові підстановки, абсолютні різниці, відносні різниці, індексний, пропорційного ділення, часткової участі, інтегральний, логарифмічний.

Стохастичний факторний аналіз – кореляційний, дисперсійний, багатовимірний, кластерний.

Спосіб ланцюгових підстановок використовується для розрахунку впливу факторів в усіх типах детермінованих факторних моделей: адитивних, мультиплікативних, кратних, комбінованих (змішаних).

Способи абсолютних і відносних різниць використовуються у моделях мультиплікативних та змішаного типу.

Семінарське заняття

1. Зміст і завдання факторного аналізу
2. Фактори в економічному аналізі: поняття і класифікація
3. Моделювання факторних систем
4. Способи виміру факторів у детермінованому аналізі

Питання для контролю та самопідготовки

1. Поняття та значення факторного аналізу.
2. Класифікація факторного аналізу.
3. Види факторного аналізу та етапи його проведення.
4. Сутність та особливості детермінованого факторного аналізу.
5. Сутність та особливості стохастичного факторного аналізу.
6. Поняття відбору факторів, які впливають на досліджуваний результативний показник.
7. Основні вимоги до факторів у процесі їх відбору.
8. Сутність і значення класифікації факторів, основні вимоги до класифікації.
9. Систематизація факторів для створення детермінованих факторних систем.
10. Систематизація факторів для створення стохастичних факторних систем.

11. Поняття та значення моделювання взаємозв'язків між результативним показником і факторами.
12. Методи моделювання факторних систем у детермінованому факторному аналізі.

Тема 6. Аналіз резервів підвищення ефективності господарської діяльності

Методичні поради до вивчення теми

Поняття “резерви” не має однозначного тлумачення у спеціальній літературі. Його походження можна знайти у французькій і латинській мовах. З французької мови слово “*reserve*” перекладається як “запас”; з латинської – “*reservare*” означає “економити, зберігати”.

У спеціальній літературі та в практиці економічного аналізу термін “резерви” використовується у двох значеннях:

1) як запаси ресурсів, що є необхідними для забезпечення безперервної діяльності підприємства (безперервного здійснення процесу виробництва, надання послуг тощо), та які формуються цілеспрямовано на випадок додаткової потреби;

2) як вимірювані, ще не використані можливості розвитку та удосконалення основного або інших видів діяльності щодо досягнутого рівня, тобто можливості підвищення ефективності виробництва. Наприклад, резерви збільшення обсягу виробництва та реалізації продукції, зниження її собівартості, зростання прибутку тощо.

Економічна сутність резервів як невикористаних можливостей полягає у забезпеченні стійкого розвитку суб'єкта господарювання в конкурентному середовищі.

У спеціальній економічній літературі резерви класифікуються за наступними ознаками:

За місцем утворення резерви поділяються на: внутрішньогосподарські, галузеві, регіональні, національні.

За елементами забезпечення діяльності виділяють резерви, пов'язані з підвищенням ефективності використання: трудових ресурсів, засобів праці, предметів праці.

За ознакою часу резерви поділяються на: поточні (короткострокові), перспективні (довгострокові).

За стадіями життєвого циклу виробів резерви поділяються на: передвиробничі резерви, виробничі резерви, експлуатаційні резерви, утилізаційні резерви.

За характером впливу на результати діяльності резерви поділяються на: екстенсивні резерви, інтенсивні резерви.

За способом виявлення резерви поділяються на: явні, приховані.

За джерелами утворення резерви поділяються на: внутрішні, зовнішні.

Методика вимірювання, оцінки та використання резервів складається з декількох етапів: аналітичного, організаційного та функціонального (рис.1).

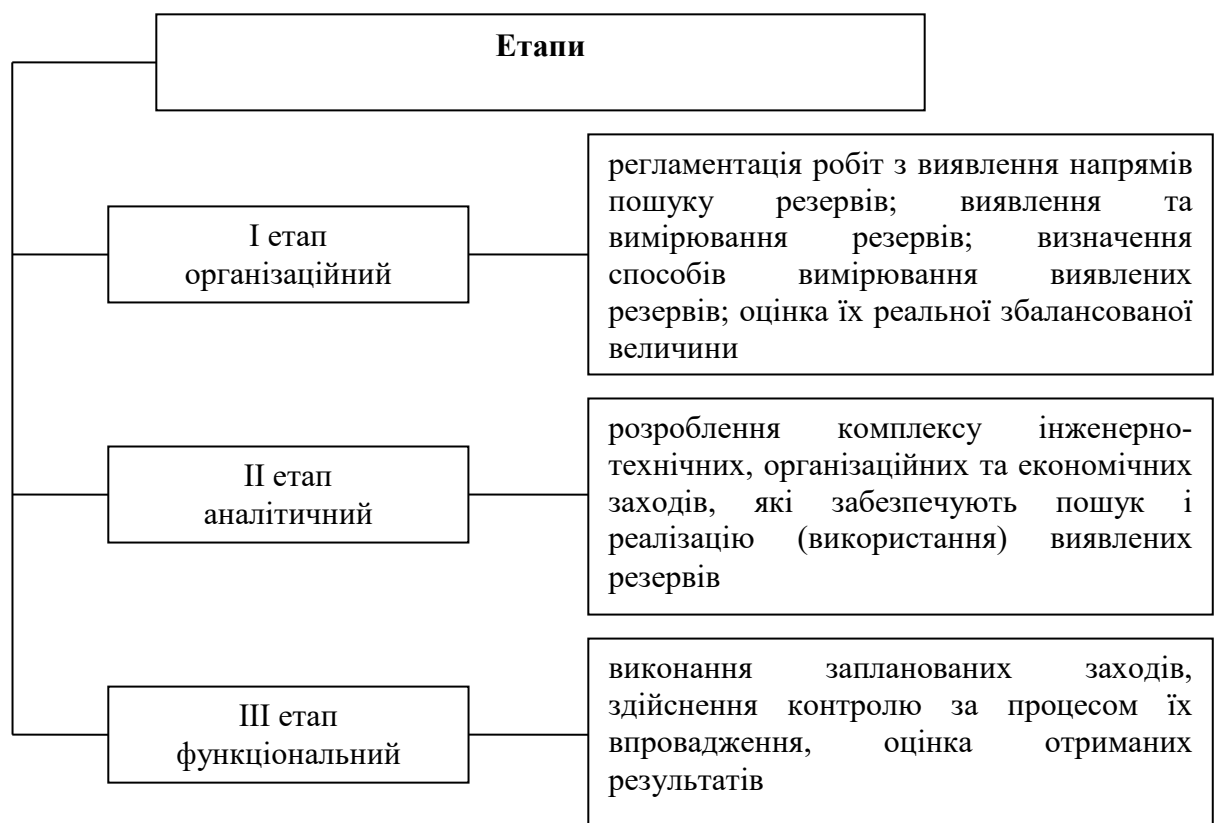

Рис. 1. Етапи вимірювання і оцінки резервів господарювання

Семінарське заняття

1. Поняття і класифікація резервів господарювання.
2. Методика розрахунку та обґрунтування розміру резервів господарювання.

Питання для контролю та самопідготовки

1. Що розуміють під резервами підприємницької діяльності?
2. Які ви знаєте класифікаційні ознаки резервів господарської діяльності?
3. Які основні принципи виявлення господарських резервів?
4. У чому полягає сутність прямого методу підрахунку господарських резервів?
5. У яких випадках та яким чином застосовується метод порівняння при підрахунку господарських резервів?
6. Яка методика застосування методу детермінованого аналізу для підрахунку господарських резервів?
7. Які етапи виділяють у процесі прийняття управлінських рішень щодо реалізації резервів?
8. Які основні групи резервів виокремлюють у процесі господарської діяльності? Охарактеризуйте шляхи їх реалізації.

Розділ III. Організація та інформаційне забезпечення економічного аналізу.

Тема 7. Інформаційне забезпечення аналітичних досліджень в економічному аналізі

Методичні поради до вивчення теми

Під інформаційним забезпеченням економічного аналізу розуміємо сукупність інформаційних ресурсів (інформаційну базу) і методів їх організації, необхідних і придатних для реалізації аналітичних і управлінських процедур.

Основні вимоги до організації інформаційного забезпечення економічного аналізу:

1) інформація незалежно від джерел надходження повинна відповідати потребам аналізу — забезпечувати надходження даних про ті напрями діяльності і з тією деталізацією, яка в цей момент необхідна аналітику для всебічного вивчення економічних явищ і процесів;

2) об'єктивність відображення досліджуваних економічних явищ і процесів;

3) єдність інформації, яка надходить з різних джерел (бухгалтерського, статистичного і оперативного обліку, а також планових даних), усунення дублювання у первинній інформації;

4) оперативність інформації — інформація повинна надходити до аналітика своєчасно. Підвищення оперативності інформації досягається застосуванням новітніх засобів зв'язку, обробкою її на комп'ютері тощо;

5) всебічна розробка первинної інформації на комп'ютері з виведенням на її основі необхідних похідних показників.

6) можливе обмеження обсягу первинної інформації і підвищення коефіцієнта її використання. Раціональна система інформації передбачає скорочення обсягу даних, які передаються. На основі необхідного (можливо, строго обмеженого) числа базових показників, які постійно накопичуються в комп'ютері можна буде розраховувати всі похідні показники, виписувати динамічні ряди, робити потрібні порівняння;

7) *система інформації має бути раціональною (ефективною), тобто вимагати мінімуму витрат на збір, збереження і використання її даних. Водночас вона повинна максимально повно забезпечувати запити аналізу і управління. З цієї вимоги витікає необхідність вивчення корисності інформації і на цій основі удосконалення інформаційних потоків шляхом усунення зайвих даних і введення необхідних;*

8) *збереження первинних даних у запам'ятовуючих пристроях та встановлення строків їх збереження;*

9) *кодування первинних даних з метою ефективного використання каналів зв'язку і перетворюючого обладнання;*

10) *розроблення програм використання і аналізу первинної інформації для цілей планування і управління.*

Під **інформацією** (від лат. *informatio* — пояснення, повідомлення, викладання) розуміють впорядковані відомості про явища, процеси зовнішнього світу, сукупність будь-яких знань тощо.

В економічному аналізі використовується два основні **види інформації**: економічна (сукупність відомостей економічного характеру); виробнича (обмежена технологією і натуральними виробничими показниками).

У процесі аналітичного дослідження використовують великі обсяги різної інформації. Основними джерелами є: 1) **відомості регулятивно-правового характеру** (закони, постанови, укази, тобто документи, які визначають передусім правову основу діяльності підприємства) та **відомості нормативно-правового характеру** (нормативні документи державних органів, міжнародних організацій, які містять вимоги, рекомендації, нормативи для суб'єктів господарювання);

2) **нормативно-планові джерела** (бізнес-плани, норми витрат і нормативи, прогнози, прейскуранти цін і тарифів, кошторисні, проектні, договірні та інші передбачувані на майбутнє показники, дані, отримані в маркетингових дослідженнях, технологічні карти, тарифні ставки, розцінки, розпорядження тощо). Ця група джерел досить важлива, оскільки виступає базою для порівнянь, насамперед фактичних даних з передбачуваними. Це дає

можливість з'ясувати рівень виконання поставлених завдань і відхилення, тобто — необхідність пошуку причин їх виконання;

3) *інформації облікового характеру* (всі дані, що містяться в документах бухгалтерського, статистичного та оперативного обліку, а також у звітності всіх видів, у первинній обліковій документації);

4) *позаоблікові джерела інформації* (накази, виробниче листування, матеріали обстежень, ревізій, перевірок, анкетування, розпоряджень, постанов, публікацій з різних аспектів діяльності клієнтів (правові, маркетингові, економічні, соціально-політичні, морально-етичні та ін.), дані про виставки, огляди, презентації, проведені клієнтом або з його участю, дані рекламних буклетів, відеофільмів, інших рекламних матеріалів тощо). Позаоблікова інформація може бути одержана від банків, податкової інспекції, органів арбітражного суду, членів колективу підприємства, партнерів досліджуваного підприємства;

5) *зовнішня інформація* (звітні дані споріднених підприємств і матеріали галузевих видань, збірники статистичних матеріалів як вітчизняних, так і закордонних установ, дані переписів і анкетних обстежень);

6) *дані особистих спостережень аналітика* (виробничі екскурсії, хронометраж робочого дня, опитування працівників підприємства);

7) *технічні джерела інформації* (технічна документація, проектно-кошторисна документація, дані технічних паспортів, технічний рівень і параметри якості продукції, відомості про досягнення науки, нововведення тощо);

8) *додаткові джерела інформації* (матеріали конференцій, біржових торгів, ярмарок, преси, радіо, телебачення). Багато інформації можна отримати від спеціалізованих фірм, які на комерційній основі надають її клієнтам.

Семінарське заняття

1. Поняття та особливості інформаційного забезпечення економічного аналізу.
2. Поняття та види інформації в економічному аналізі.

3. Джерела інформації для економічного аналізу.
4. Підготовка інформації до економічного аналізу.

Питання для контролю та самопідготовки

1. Сутність інформації та її роль в аналітичному дослідженні.
2. Аналітична економічна інформація, напрями її використання.
3. Які основні вимоги ставляться до аналітичної інформації?
4. Що таке інформаційне забезпечення?
5. Назвати основні джерела інформації.
6. Особливості нормативної інформації та її використання в управлінні.
7. Класифікаційні ознаки та види економічної інформації.
8. Сутність фінансової звітності.
9. Принципи фінансової звітності.
10. В чому полягає перевірка достовірності інформаційної бази?
11. Комп'ютерна інформаційна база та її використання в економічному аналізі.
12. Основні принципи створення ефективного інформаційного забезпечення для вирішення задач економічного аналізу.
13. Основні етапи процесу обробки аналітичної інформації з використанням ПК.

Тема 8. Організація та етапи економічного аналізу

Методичні поради до вивчення теми

Організація економічного аналізу — цілеспрямоване упорядкування і вдосконалення методики і техніки аналізу, процесів збирання первинної аналітичної інформації, її розробки, узагальнення і отримання відомостей, необхідних для управління.

Організація економічного аналізу — це система раціональних, скоординованих дій вивчення об'єкта аналізу відповідно до визначеної мети.

Організація аналітичної роботи включає:

- розробку загальних планів (програм) і конкретних аналітичних робіт;
- забезпечення аналітичного процесу (кваліфікаційне, методичне, інформаційне, технічне, програмне);
- порядок проведення аналітичних досліджень;
- способи виконання аналітичних робіт;
- загальне керівництво роботою виконавців аналізу; контроль за впровадженням у виробництво пропозицій, що розроблені за результатами аналізу.

Організаційно-аналітичний процес складається з трьох **етапів**: підготовчого, основного (аналітична обробка даних) та заключного (узагальнення результатів аналізу і розробка пропозицій).

Підготовчий етап:

1. Визначення мети й об'єктів аналізу.
2. Планування аналітичної роботи; складання плану аналізу, програми та графіку її проведення.
3. Виділення суб'єктів аналізу, вибір організаційної форми та розподіл обов'язків між окремими дослідниками.
4. Інформаційне та методичне забезпечення економічного аналізу; розробка системи показників, що характеризують об'єкт аналізу, побудова макетів аналітичних таблиць, графіків, схем; перевірка вірогідності джерел інформації, ознайомлення з матеріалами попередніх досліджень.
5. Інші організаційні питання.

Основний (аналітичний) етап:

1. Збір, перевірка вірогідності та повноти інформації.
2. Систематизація й опрацювання необхідної інформації, аналітична обробка даних про хід та результати господарювання.
3. Вивчення напрямів і причин відхилення фактичних значень показників від прогнозних.
4. Виявлення взаємодіючих факторів і обчислення їх впливу на зміну показників; визначення резервів підвищення ефективності діяльності тощо.

Завершальний (підсумковий) етап:

1. Підсумкова оцінка діяльності та узагальнення отриманих результатів аналізу.

2. Оформлення результатів аналітичної роботи; розроблення висновків та пропозицій щодо прийняття відповідних управлінських рішень, належних організаційно-технічних заходів.

3. Систематичний контроль за виконанням рішень, прийнятих на підставі результатів аналізу.

Основними принципами організації економічного аналізу є:

1) *принцип цілісності* – виявляється у комплексному використанні всіх джерел економічної інформації;

2) *принцип всебічності* — передбачає врахування всіх внутрішніх зв'язків і відносин системи економічного аналізу, всіх факторів, що впливають на її функціонування;

3) *принцип динамічності* — встановлює, що всі характеристики системи економічного аналізу слід розуміти як такі, що постійно змінюються;

4) *принцип обґрунтування розподілів обов'язків з проведення економічного аналізу між окремими виконавцями*;

5) *принцип адаптивності* — означає пристосування побудови та функцій економічного аналізу до конкретних умов управління;

6) *принцип пропорційності* — потребує правильного співвідношення між різними елементами та об'єктами організації економічного аналізу (обчислювальної техніки, програмного забезпечення, кваліфікаційного складу виконавців тощо).

Основне завдання організації економічного аналізу в комп'ютерному середовищі полягає у забезпеченні прийняття своєчасних науково-обґрунтованих рішень, що стосуються різних аспектів діяльності підприємства з урахуванням великої кількості внутрішніх і зовнішніх факторів.

Семінарське заняття

1. Поняття організації економічного аналізу.

2. Основні етапи економічного аналізу.

3. Методи та принципи організації економічного аналізу.
4. Організаційні форми та виконавці аналізу.
5. Автоматизація та інформаційні технології економічного аналізу.

Питання для контролю та самопідготовки

14. Охарактеризувати організаційні форми економічного аналізу.
15. Який порядок організації та контролю потоків інформаційного забезпечення аналітичного процесу?
16. Показати взаємозв'язок між видами економічного аналізу та його організацією.
17. Основні етапи аналітичної роботи та їх характеристика.
18. Навести основні принципи організації аналітичної на підприємстві.
19. Пояснити роль і функції окремих служб в організації та проведенні аналізу.
20. Пояснити, коли доцільно організовувати окремий відділ економічного аналізу на підприємстві.
21. Який порядок планування аналітичної роботи?
22. Дати всебічну характеристику джерел інформації економічного аналізу.
23. Пояснити зміст підготовленого проекту управлінських рішень за наслідками проведеного економічного аналізу.
24. Пояснити суть організації та методичного керівництва аналітичною роботою на підприємстві.
25. В чому полягають особливості організації та проведення аналізу з боку фінансово-кредитних установ?
26. Які цілі та процедура підготовки даних для економічного аналізу?
27. Як оформляються результати проведеного економічного аналізу?

Тема 9. Історія, проблеми і перспективи розвитку економічного аналізу

Методичні поради до вивчення теми

Становлення економічного аналізу як науки (суспільно-економічної науки) та практичної діяльності розглядається з урахуванням розвитку суспільно-економічних відносин, економіки країни на різних рівнях, паралельно з історією економічної думки, науки про управління, бухгалтерського обліку тощо.

Першим поштовхом для розвитку наукової думки у сфері економічного аналізу можна вважати те, що з 70-х років XIX ст. деякі комерційні банки США почали вимагати від своїх клієнтів, що зверталися за кредитами, надання фінансової звітності, а у 90-х роках XIX ст. ця практика розповсюдилася на більшість банків⁴. Тому саме ці роки вважають початком виникнення систематизованого аналізу фінансової звітності, який надалі набув значного поширення.

Спочатку аналіз здійснювали у вигляді несистематизованого зіставлення окремих показників, потім почали використовувати групи взаємопов'язаних показників з подальшим виявленням та аналізом зв'язків між окремими показниками. Крім того, в цей період виникла практика поділу активів на оборотні та необоротні й зіставлення величини оборотних коштів з короткостроковою кредиторською заборгованістю. Тобто здійснювався розрахунок показника, який є аналогом сучасного коефіцієнта абсолютної ліквідності.

Виділяють чотири етапи розвитку економічного аналізу, кожен з яких має свої ознаки та характерні особливості (див. рис. 2).

Рис. 2. Етапи розвитку економічного аналізу в Україні

Семінарське заняття

1. Виникнення економічного аналізу.
2. Етапи розвитку економічного аналізу.
3. Становлення і розвиток економічного аналізу в Україні

Питання для контролю та самопідготовки

1. Вказати основні передумови виникнення економічного аналізу як науки.
2. Охарактеризувати етапи розвитку економічного аналізу.
3. Назвати наукові праці з економічного аналізу, видані у довоєнний період.
4. Перерахувати наукові праці з економічного аналізу, видані у повоєнний період.
5. Назвати особливості планової економіки та пояснити їх вплив на розвиток економічного аналізу.
6. Охарактеризувати становлення національної школи економічного аналізу в Україні.

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ ТА ЕСЕ

Суть економічного аналізу.

Визначення принципів економічного аналізу, його ролі в управлінні виробництвом.

Місце економічного в управлінні та природа управлінських рішень.

Визначення змісту, функцій, предмету, об'єктів економічного аналізу та його основних завдань.

Виявлення причинно-наслідкових зв'язків економічних процесів діяльності підприємств, основних результатів господарської діяльності.

Вивчення системи показників, які використовуються в економічному аналізі, їх функцій та класифікації.

Особливості проведення оперативного, стратегічного та ретроспективного аналізу.

Організація та методика внутрішньогосподарського та міжгосподарського аналізу.

Особливості функціонально-вартісного та системного аналізу.

Сутність методу економічного аналізу, його характеристика та методологічна основа.

Оцінка технічних прийомів аналізу та їх класифікація. Абстрактно-логічні прийоми.

Особливості використання прийому порівняння, евристичних прийомів дослідження.

Визначення суті середніх і відносних величин та їх застосування в економічному аналізі.

Використання графічного та балансового способу.

Прийоми елімінування.

Визначення суті та значення факторного аналізу.

Види та класифікація факторів.

Моделювання факторних систем та прийоми побудови факторних моделей.

Способи виміру впливу факторів у детермінованому аналізі.

Визначення суті і значення господарських резервів.

Класифікація резервів підвищення ефективності господарської діяльності.

Методика розрахунку та обґрунтування розміру резервів господарювання.

Принципи пошуку резервів підвищення ефективності виробництва.

Визначення суті та змісту інформації та інформаційних технологій. Типи та джерела інформації.

Класифікація інформації за ознаками. Різновиди економічної інформації.

Сутність інформаційного забезпечення та принципи його створення.

Структура інформаційного забезпечення.

Організація економічного аналізу в системі обробки інформації на ПК.

Етапи обробки аналітичної інформації з використанням відповідного програмного забезпечення із застосуванням ПК.

Методичні принципи організації економічного аналізу.

Етапи аналітичної роботи. Визначення кола інформаційних матеріалів та підготовка їх до аналізу.

Аналітичне опрацювання показників. Оцінка результатів.

Узагальнення та оформлення результатів аналізу.

Зародження економічного аналізу.

Розвиток наукової думки у сфері економічного аналізу.

Передумови становлення економічного аналізу як науки.

Етапи розвитку економічного аналізу. Історія розвитку економічного аналізу.

Основні проблеми економічного аналізу на сучасному етапі.

Економічний аналіз як інструмент управління підприємством.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Аналіз – це метод дослідження, який полягає у теоретичному або практичному роздібненні цілого на складові частини.

Аудиторський (бухгалтерський) аналіз – це експертна діагностика фінансового стану підприємства. Його проводять аудитори або аудиторські фірми для оцінки фінансової стійкості підприємства, його платоспроможності, прогнозування фінансового стану, уникнення банкрутства.

Агрегатні індекси – характеризують співвідношення суми величини фактичних показників до суми величини базових показників. Ці індекси дозволяють вираховувати вплив факторів на сукупність.

Аналітичні групування – дозволяють розкрити зміст середніх величин та виявити причинно-наслідкові зв'язки між узагальненими значеннями економічних показників у межах якісно однорідних груп.

Балансовий (сальдовий) прийом – полягає в установленні рівноваги між кількома однорідними та взаємопов'язаними показниками для виявлення значення одного з них за відомими значеннями інших.

Вимоги до інформації – повнота, достовірність, суттєвість, порівнянність, неперервність, адаптивність, оперативність, перспективність.

Вертикальний порівняльний аналіз – застосовується для вивчення структури економічних явищ та процесів шляхом розрахунку питомої ваги складових у загальному цілому, співвідношення складових цілого між собою, а також впливу чинників на рівень результативних показників шляхом порівняння їх розмірів до і після зміни відповідного чинника.

Внутрішній аналіз – проводиться безпосередньо на підприємствах відповідними службами для управління виробничою, комерційною та фінансовою діяльністю.

Внутрішньогосподарський аналіз – вивчає діяльність тільки досліджуваного підприємства та його структурних підрозділів.

Горизонтальний порівняльний аналіз – використовується для визначення абсолютних і відносних відхилень фактичного рівня досліджуваних показників від базового та оцінки відхилень.

Дедукція – спосіб дослідження від загального до окремих фактів, від результатів до причин.

Деталізація показників за часом – дає можливість виявити динаміку господарських явищ, їх ритмічність, а також періоди, на які припадають кращі та гірші результати діяльності підприємства.

Деталізація показників за місцем – дає можливість виявити передові і відсталі ланки виробництва, вивчити причини відставання.

Деталізація показників за складовими частинами – дозволяє вивчити вплив окремих елементів (чинників) на загальний результат, структурні зрушення в складі цих елементів.

Деталізація показників за центрами відповідальності – дає змогу оцінити роботу окремих виконавців (служб, відділів), визначити їх права на заохочення.

Діагностичний (експрес-аналіз) – це спосіб установлення характеру порушень нормального перебігу економічних процесів на основі типових ознак, які властиві лише для даного порушення. Знання цих ознак дозволяє швидко і досить точно встановити характер порушень, не проводячи будь-яких замірів, розрахунків, тобто без дій, які потребують, як правило, додаткового часу та коштів.

Дисперсійний аналіз – це статистичний метод аналізу результатів спостережень, які залежать від різних одночасно діючих факторів, вибору найважливіших з них та оцінки їх впливу. Завдання дисперсійного аналізу – дати оцінку співвідношення між факторами для того, щоб визначити суттєвість або несуттєвість різних умов спостереження.

Економічний аналіз як наука – це система спеціальних знань, що шляхом розчленування цілого на складові і виділення окремих сторін, властивостей, зв'язків, спрямована на дослідження економічних явищ та процесів у їх взаємозв'язку і взаємозумовленості, яка формується під впливом

об'єктивних економічних законів із науковим обґрунтуванням завдань та договірних зобов'язань, оцінкою їх виконання, визначенням величини дії позитивних і негативних чинників, невикористаних резервів і розробленням пропозицій щодо вироблення оптимальних управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності виробництва.

Економічний аналіз – важливий елемент у системі управління виробництвом, дієвий засіб виявлення внутрішніх невикористаних резервів, основа для вироблення оптимальних управлінських рішень щодо успішної діяльності в умовах ринку.

Економіко-математичний аналіз – дозволяє встановити оптимальний варіант управлінського рішення щодо використання виробничих ресурсів.

Економіко-екологічний аналіз – досліджує взаємодію економічних та екологічних процесів, зв'язки природи і людини, а також витрати, пов'язані зі збереженням та поліпшенням навколишнього середовища.

Економічний показник – є характеристикою конкретного об'єкта чи процесу, його економічної суті в числовому виразі.

Економічні показники – класифікуються за економічним змістом явищ і процесів, характером їх відображення, способом виміру, ступенем охоплення, місцем у причинно-наслідкових зв'язках, способом формування.

Зміст економічного аналізу - це визначення конкретного завдання дослідження економічних явищ та процесів; комплексна їх оцінка у взаємозв'язку, взаємозалежності та взаємообумовленості; аналіз причин та наслідків цих зв'язків; обчислення величини та впливу факторів на відхилення за загальним результативним показником; визначення основних напрямків розвитку; оцінка дієвості механізму реалізації управлінських рішень.

Зовнішній аналіз – проводиться вищестоящими органами підприємства, фінансовими органами, банками, акціонерами, інвесторами.

Зведені індекси – показують співвідношення зведеного фактичного показника до планової чи базової величини.

Індукція – спосіб переходу від знання окремих фактів до знання загального, від вивчення причин до результатів.

Інформаційне забезпечення аналітичних досліджень – це сукупність інформаційних ресурсів і методів їх організації, необхідних і придатних для здійснення аналітичних і управлінських процедур, які забезпечують господарсько-фінансову діяльність підприємства.

Інформація – це впорядковані повідомлення про господарські процеси і явища, що відбуваються, сукупність певних даних і знань про них.

Індексний прийом – базується на відносних показниках. Розрізняють індивідуальні, зведені та агрегатні індекси.

Індивідуальні індекси – характеризують співвідношення величини фактичних та планових індивідуальних показників.

Комплексний аналіз – охоплює всю діяльність підприємства для об'єктивної оцінки досягнутих економічних результатів, організаційно-технічного розвитку і рівня використання виробничих ресурсів.

Кореляційний аналіз – дозволяє виявити зв'язок між окремими явищами або показниками та виміряти його міцність. Цей зв'язок може бути повним, тобто функціональним, при якому коефіцієнт кореляції дорівнює одиниці, в інших випадках зв'язок може бути відсутнім, тобто дорівнювати нулеві.

Кореляційно-регресійний аналіз – цей метод використовується для визначення тісного зв'язку між показниками, які не зв'язані між собою функціонально.

Мета економічного аналізу – надання сприяння виконанню завдань підприємств і їх підрозділів, а також інших господарських суб'єктів, створення сприятливих умов для подальшого розвитку і поліпшення економічної роботи за допомогою підготовки проектів оптимальних управлінських рішень.

Міжгосподарський аналіз – дає можливість порівняти результати діяльності кількох підприємств, що дозволяє виявити недоліки в їх діяльності, резерви, передовий досвід і на основі цього дати більш об'єктивну оцінку ефективності діяльності підприємств.

Маркетинговий аналіз – проводиться службами маркетингу підприємства для дослідження ринків збуту продукції, її

конкурентоспроможності, попиту та пропозиції, комерційного ризику, цінової політики.

Маржинальний аналіз – це метод, за допомогою якого дають оцінку й обґрунтовують ефективність управлінських рішень у бізнесі.

Метод економічного аналізу – загальний підхід до вивчення господарської діяльності підприємства, який реалізується в його методиці. Це спосіб системного, органічно взаємозв'язаного вивчення, вимірювання й узагальнення впливу окремих чинників на виконання господарських завдань і динаміку розвитку підприємства, виявлення резервів підвищення ефективності та якості роботи, здійснюваних шляхом обробки спеціальними прийомами показників, що характеризують діяльність підприємства.

Методологія економічного аналізу – це більш загальне поняття, що вбирає в себе, крім методу, дані про формування економічного явища, його структурних зв'язків і шляхів подальшого розвитку та вдосконалення.

Методична основа економічного аналізу – діалектика, тобто розгляд усіх явищ і процесів у взаємозв'язку і взаємообумовленості, у постійному їх розвитку через боротьбу протилежностей, суперечностей, перехід кількісних змін у якісні.

Методика – це сукупність конкретних прийомів, способів і засобів, вживаних у процесі аналізу в певній послідовності для досягнення поставленої мети.

Методи математичного програмування – призначені для оптимізації господарської діяльності. З їх допомогою оцінюють ступінь досягнення потенціалу, визначають “вузькі місця”, ступінь конкурентності та дефіцитності.

Множинна кореляція - дає можливість перевірити зв'язок, який виникає від взаємодії кількох факторів з результативним показником.

Моніторинг – як вид аналізу, означає постійне і безперервне дослідження функціонування новацій у конкретному середовищі господарського механізму.

Науковий апарат аналізу – це сукупність конкретних прийомів дослідження.

Об'єкти економічного аналізу – це всі сторони діяльності підприємства, усі процеси, пов'язані з цією діяльністю.

Оперативний ситуаційний аналіз – є найбільш активним і проводиться безпосередньо в процесі виробництва або відразу після здійснення господарських операцій чи змін ситуації і за підсумками якого оперативно приймають відповідні управлінські рішення.

Операційна діяльність – це основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною або фінансовою діяльністю.

Основна діяльність - це операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), які є головною метою створення підприємства та забезпечують основну частину його доходу.

Парна кореляція – дає можливість перевірити наявність зв'язку між двома показниками, один із яких є факторним, а інший – результативним.

Предмет економічного аналізу – це вивчення сукупності економічних, фінансових, кредитних, юридичних, політичних, соціальних відносин і діяльності людей по організації і управлінню виробництвом, що розглядається в тісному взаємозв'язку з технічною стороною виробництва та економічною політикою держави на даному етапі її розвитку.

Перспективний (попередній, прогнозний) аналіз – передуює прийняттю управлінських рішень, він призначений для розгляду явищ і процесів з позиції майбутнього, тобто перспективи розвитку, прогнозування результатів діяльності, виконання замовлень, завдань, зобов'язань, запобігання небажаним результатам.

Перспективні резерви – це збільшення обсягів виробництва продукції за рахунок зменшення її собівартості, впровадження досягнень науково-технічного прогресу та спеціалізації, кооперування й комбінування виробництва.

Під ритмічністю виробництва розуміють випуск продукції відповідно до погодинних, добових, місячних графіків в обсязі та асортименті, передбачених завданням.

Показники – виконують функції оцінки результату роботи, чинника формування, ознаки зміни, кінцевої мети, проміжного наслідку.

Порівняльний аналіз – використовується для оцінки виконання завдань, договірних зобов'язань, прогнозованих показників.

Принципи системного підходу - це чітке формування мети аналізу; розгляд досліджуваної проблеми як єдиної системи; виявлення щонайбільшої кількості взаємозв'язків; виявлення і глибокий аналіз альтернативних шляхів вирішення проблеми.

Прийом порівняння – це науковий метод пізнання, у процесі якого невідоме (досліджуване) явище, предмети зіставляються із уже відомими, досліджуваними раніше для виявлення загальних ознак або відмінностей між ними.

Прийом деталізації – полягає в розкладанні, розчленуванні загальних показників на складові.

Прийом середніх величин – використовується для того, щоб одержати узагальнену кількісну характеристику сукупності однорідних явищ, процесів, показників за відповідною ознакою.

Прийом відносних величин – це узагальнювальні показники, які відображають кількісне співвідношення між двома ознаками, явищами і які вимірюються в коефіцієнтах, математичних відсотках, промілях, складних натуральних одиницях. З його допомогою можна глибше розуміти суть і характер відхилень від базових показників.

Прийом групування – це поділ загального числа досліджуваної сукупності об'єктів на якісно однорідні групи за відповідними ознаками з метою вивчення її структури або взаємозв'язку між компонентами.

Прийом елімінування – це логічний прийом, за допомогою якого вивчають дію зміни даних за одним факторним показником на зміну даних за головним показником. Це здійснюється різними способами, найбільш поширеними є: повний прийом ланцюгових підстановок, скорочений прийом ланцюгових підстановок, прийом різниць у рівнях показників та прийом перерахунку планових показників.

Попит визначається сукупністю потреб, мотивацій людей щодо певного товару чи послуг, тобто це та кількість товарів (послуг), яку покупці мають бажання та можливість купити за даною ціною.

Поточні резерви зниження собівартості включають усі види непродуктивних витрат (явні і приховані), також перевитрати ресурсів і надмірні витрати грошових коштів, виявлені в ході аналізу.

Ретроспективний (наступний, подальший, підсумковий) аналіз – проводиться після закінчення господарського циклу робіт. За допомогою цього виду аналізу можна глибоко і всебічно вивчити економіку підприємства, виявити чинники впливу, резерви, недоліки, однак уже після закінчення процесу виробництва.

Резерви – це потенційні можливості підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності підприємства за рахунок поліпшення використання ресурсів унаслідок впровадження певних заходів.

Резерви класифікуються - за місцем виникнення, за способом виявлення, за часом мобілізації, по стадіях створення і експлуатації виробів, по стадіях процесу відтворення, по трьох моментах процесу виробництва та за характером впливу на результати виробництва.

Регресійний аналіз – це метод установлення аналітичного відображення стохастичної залежності між досліджуваними ознаками. Рівняння регресії показує, як змінюється результативний (залежний) показник при зміні будь-якого з незалежних показників (факторів).

Ринок розуміють як взаємодію попиту, пропозиції і сукупності домовленостей, які здійснюються в результаті такої взаємодії.

Рівні якості: абсолютний, відносний, оптимальний.

Синтез – це метод дослідження будь-якого явища в його єдності і взаємозв'язку частин, узагальнення, зведення в єдине ціле даних, одержаних у процесі аналізу.

Система показників – це впорядкована їх множина, у якій кожен показник дає кількісну або якісну характеристику певної сторони господарської

діяльності, що має властивості звітності і подільності, пов'язаний з іншими показниками, але не дублюючи їх.

Системний підхід до аналізу – виражається в комплексному, взаємопов'язаному вивченні багатосторонніх зв'язків і взаємної зумовленості дії факторів організації, техніки і технології виробництва.

Соціально-економічний аналіз – проводять економічні служби, соціологічні лабораторії, статистичні органи для дослідження взаємозв'язку соціальних та економічних процесів, їх взаємозалежності та впливу на результати господарської діяльності.

Статистико-економічний аналіз – вивчає загальні закономірності і тенденції розвитку, масові явища і процеси для загальної оцінки діяльності, контролю за цією діяльністю і визначення основних напрямів розвитку. Цей вид аналізу здійснюють статистичні органи.

Стохастичний (дисперсійний, кореляційний, компонентний) аналіз – використовується для вивчення залежностей між досліджуваними явищами і процесами господарської діяльності підприємств.

Структурні групування – використовують для подальшого вивчення внутрішньої будови досліджуваної сукупності, її складу та структури.

Суб'єкти економічного аналізу – власники, податкові органи, банки, акціонери, партнери, кредитори, фондові біржі, страхові компанії, аудиторські фірми.

Суть прийому найменшого відсотка полягає в тому, що в рахунок виконання завдання з випуску продукції за асортиментом приймається найнижчий відсоток серед визначених, але не вище ніж 100.

Суть способу оцінки позицій асортименту – у виявленні питомої ваги в усій обов'язковій номенклатурі тих позицій, із яких завдання виконано.

Суть способу середнього відсотка в тому, що з кожної позиції на виконання завдання за асортиментом зараховується фактично випущена продукція, але не більше за передбачену завданням. Обсяг продукції, зарахований у виконання завдання з асортименту, відносять до обсягу продукції згідно завдання й обчислюють відсоток.

Суть методу прямого рахунку полягає в тому, що в рахунок виконання завдання з випуску продукції за структурою зараховується фактичний обсяг випуску, не вищий за його рівень при структурі завдання.

Тематичний (цільовий) аналіз – передбачає вивчення окремих найбільш актуальних на даний час сторін діяльності.

Техніко-економічний аналіз – проводять технічні служби підприємства (відділи головного інженера, головного технолога, головного енергетика та інші). Він вивчає взаємодію технічних та економічних процесів, їх вплив на кінцевий результат діяльності.

Трендовий аналіз – застосовується при дослідженні рядів динаміки, тобто при вивченні відносних темпів зростання і приросту показників за ряд років до рівня базисного року.

Типологічні групування – призначені для розподілу всієї сукупності первинних даних соціального або вибіркового спостереження на однорідні групи або класи.

Управлінський аналіз – є складовою частиною управлінського обліку і забезпечує керівництво підприємства аналітичною інформацією, яка використовується для розроблення та прийняття оптимальних управлінських рішень.

Факторний аналіз – спрямований на виявлення розміру впливу чинників на результати діяльності підприємства.

Факторні групування – допомагають установити причинно-наслідкові зв'язки між досліджуваними ознаками явищ та фактори, які впливають на їх зміну.

Фінансово-економічний аналіз – проводять фінансові служби підприємства, фінансові органи, банки. Основна увага приділяється дослідженню фінансових результатів діяльності підприємства, а саме: прибутковості, рентабельності, виконання фінансового плану, ефективності використання власного та позикового капіталу, зміцнення фінансової стійкості та платоспроможності.

Фінансовий аналіз – виступає як складова фінансового обліку і забезпечує зовнішніх користувачів інформацією про підприємство.

Функціонально-вартісний аналіз – досліджує функції виробів або процесів, які виконує об'єкт, і зорієнтований на оптимальні методи їх реалізації на кожній стадії життєвого циклу виробу. Призначення цього методу – виявити зайві витрати і запобігти їм, шляхом ліквідації непотрібних вузлів, деталей, заміни матеріалів.

Чинники (фактори) – це активно діючі сили, що викликають позитивні або негативні зміни аналізованого об'єкта.

Чинники (фактори) класифікуються за умовами виробництва, з позиції обґрунтування рішення, за характером впливу на виробництво.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз господарської діяльності: теорія та практикум: навч. посіб. / Н. Ю. Єршова, О. В. Портна. – Львів : Магнолія 2006, 2017. – 312 с. – (Вища освіта в Україні).
2. Багров В.П., Багрова І.В. Економічний аналіз: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 160 с.
3. Волошина С.В. Економічний аналіз : навч. - метод. посіб. для самост. вивч. дисц. – Кривий Ріг : КЕІ КНУ, 2015. — 234 с.
4. Грабовецький, Б. Є. Економічний аналіз : навчальний посібник / Б. Є. Грабовецький. – Вінниця : ВНТУ, 2013. – 85 с.
5. Економічний аналіз: Навч. посібник. За ред. Волкової Н.А. / Н.А. Волкова, Р.М. Волчек, О.М. Гайдаєнко та ін. – Одеса: ОНЕУ, ротاپринт. – 2015. – 310с.
6. Івахненко В.М. Курс економічного аналізу. Навч. посібник. – 5-те вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2006. – 261с. – (Вища освіта ХХІ століття).
7. Кіндрацька Г.І., Білик М.С., Загородній А.Г. Економічний аналіз: Підручник / За ред.. проф. А.Г. Загороднього. – 3-тє вид., перероб. і доп.- К.: Знання, 2008. – 487с.
8. Кожанова Є.П., Отенко І.П., Серікова Т.М., Куліков П.М. Економічний аналіз: Навчальний посібник. – 3-є вид., допрац. і доп. – Х.: ВД “ІНЖЕК”, 2009. – 344 с.
9. Кулик А.В. Теорія економічного аналізу : навчальний посібник / А.В. Кулик. – К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2018. – 452 с.
10. Мошенський С.З., Олійник О.В. Економічний аналіз: Підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. / За ред. д.е.н., проф., Заслуженого діяча науки і техніки України Ф.Ф. Бутинця. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП “Рута”, 2007. – 704 с.
11. Основи економічного аналізу : навч.-метод. посібник / В. М. Микитюк, Т. М. Паламарчук, О. П. Русак та ін.; за ред. В. М. Микитюка. – Житомир: Рута, 2018. – 440 с.

12. Прокопенко І.Ф., Ганін В.І. Методика і методологія економічного аналізу: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 430с.
13. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз: Практикум. Навчальний посібник. – Львів: “Новий Світ-2000”, 2006. – 280с.
14. Теорія економічного аналізу. Ч. 1 : комплекс навчально-методичного забезпечення / А. В. Залевський, Н. В.Столярчук. – Кіровоград : КЛАНУ, 2012. – 87с.
- 15.Череп А.В. Економічний аналіз: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2010. – 160с.
16. Черниш С.С. Економічний аналіз : Навч. Посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 312с.

[illegible]

[illegible]

Гайбура Юлія Анатоліївна

Теорія економічного аналізу

Методичні рекомендації для семінарських (практичних) занять і самостійної роботи здобувачів вищої освіти економічних спеціальностей

Редактор Ю. А. Гайбура

Підписано до друку _____ р. Формат 30 × 42/4.

Папір офсетний. Ризографія. Авт. арк. ____.

Обл.–вид. арк. ____ . Ум.д.а. 2,5 Тираж _0 прим. Зам. ____.

Підготовлено до друку та видруковано
у Закладі вищої освіти «Подільський державний університет».
32300, Кам'янець-Подільський, вул. Шевченка, 12

